Gereformeerd Tijdschrift.

Tiende Jaargang. **Aflev. 2, Juni 1909.**

Adres der Redactie: Ds. G. Doekes te *Nieuwdorp* (Zeel.)

DOOPGETUIGEN.

De Generale Synode, ten vorige jare te Amsterdam gehouden heeft een belangrijke uitspraak gedaan met betrekking tot het doopen van kinderen van „doopleden.”

Zij deed dit naar aanleiding van een vraag, die ingezonden was door de Classis Kollum.

Deze Classis ziende, dat er drieërlei weg wordt bewandeld met betrekking tot den doop van kinderen van „doopleden”, dat men

1e. de doopleden-ouders zelf laat staan over den Doop hunner kinderen;

2e. of dat men in dergelijke gevallen getuigen stelt in de plaats der ouders;

3e. of dat men den Doop uitstelt, tot dat de ouders zelf belijdenis hebben gedaan

heeft zich tot de Generale Synode gewend met de vraag: welke dezer drie bovengenoemde practijken overeenkomstig onze Geref. Belijdenis is.

De Synode heeft in haar zitting van 27 Augustus 1908 die vraag aldus beantwoord:

a. De goede practijk naar Gereformeerde orde is, dat de Kerkeraden arbeiden om volwassen leden, die nog geen toelating tot het H. Avondmaal hebben gevraagd, er toe te brengen, dat zij belijdenis des geloofs afleggen;

b. maar dat kinderen van zulke ouders die nog leden der kerk zijn, beschouwd moeten worden als te behooren tot het zaad der Kerk, en dat deze derhalve recht op den Doop hebben;

c. dat echter de stipulatiën, welke de Kerk bij den doop

der kinderen verlangt en moet verlangen, als waarborg voor de christelijke opvoeding, niet met de ouders kunnen worden aangegaan, wijl deze zelf nog verzuimden door eigen belijdenis van hun geloof te doen blijken. In zulke gevallen blijft er bij gevolg niets anders over, dan om, liefst uit den kring der familie, een of meer getuigen te vorderen, die naar het oordeel des Kerkeraads voldoende waarborg geven, dat de opvoeding van zulke kinderen beantwoorden zal aan den eisch des Verbonds.

Voor de Synode stond dus vast:

a. dat de kinderen van doopleden recht hebben op den Doop en dat hun dat recht niet onthouden mag worden;

b. dat ouders, die zelf geen belijdenis hebben gedaan niet kunnen antwoorden op de doopvragen en

c. dat er geen andere weg is, waarlangs de kinderen tot hun recht kunnen komen, dan door *doopgetuigen.*

Wij noemden deze uitspraak van de Synode zeer belangrijk. De vraag is nu: welke is de beteekenis en de kracht van een zoodanige Synodale uitspraak.

Zij is niet gelijk aan een wenk of een raad, gegeven door eenige broederen, maar een uitspraak der Gereformeerde Kerken zelve.

Met volle instemming lazen wij een woord van Ds. Bos, Wachter, Vrijdag 11 Sept. 1908, met betrekking tot onze Synodes:

„De Generale Synodes zijn belangrijke vergaderingen. Daar worden de zaken *der Kerken*, en dus de belangrijkste behandeld. En daar komen al de Kerken van een Kerkengroep bijeen om te beraadslagen. Op de Synodes klopt het hart der kerk, terwijl de polsslag der kerk meteen het peil bepaalt van den zedelijken toestand des volks en mitsdien van de uitwendige kracht en gehalte op maatschappelijk gebied."

Als wij nu aannemen dat op de Synodes *het hart der kerk klopt; dat zij zijn vergaderingen van al de kerken, die tot een kerkengroep behooren,* dan is ook uitgesloten de gedachte, dat een Synodaal besluit is een advies of een raad gegeven *aan* de Kerken.

De Kerken besluiten zelve. Zij spreken uit in hare acta, wat zij gelooven conform het Woord van God te zijn en in overeenstemming te wezen met hare Belijdenisschriften.

Nu willen wij hiermede niet zeggen, dat de Synode is een *wetgevend* lichaam. Christus is de eenige Koning en Wetgever in Zijne gemeente.

Met beslistheid moet tegengestaan het gevoelen, dat ten dezen in de Nederl. Herv. Kerk wordt voorgestaan.

In hare verordeningen komen voor de navolgende bepalingen: „Het Kerkelijk Bestuur over al de gemeenten tezamen, of hare algemeene belangen, zijn toevertrouwd aan de Algemeene Synode, en tusschen hare gewone jaarlijksche vergaderingen, in haren naam, aan de Algemeene Synodale Commissie, een College dat onmiddelijk uitgaat van en in betrekking staat tot de Synode. Zij vertegenwoordigt de Kerk en treedt voor haar in rechten op, hetzij onmiddelijk, hetzij door hare Commissie."

„Bij de Synode berust, in betrekking tot de lagere besturen, de hoogste wetgevende, rechtsprekende en besturende macht." [1])

Hier zijn Kerk en Synode twee lichamen. De Synode is een Bestuur, dat staat boven de Kerk, zij geeft wetten aan de Kerk, fungeert als een rechterlijk College, met betrekking tot haar, en heeft autoriteit en gezag over haar.

Dat zulk een leer in strijd is met de H. S. en bevat een terzijdestelling van het eenig Hoofd der gemeente, behoeft voor onze lezers niet meer betoogd te worden.

Bij verwerping echter van deze onbijbelsche gevoelens mogen wij wel op onze hoede zijn, dat wij niet in een tegenovergestelde dwaling vervallen.

Dat daarvoor gevaar bestaat, leert de practijk overvloedig.

Met betrekking tot vele Synodale besluiten wordt gehandeld alsof zij niets meer bevatten dan een advies, een goede raad, een wenk, die men kan opvolgen en terzijde stellen naar eigen goedvinden.

Hoe is dat nu te rijmen met de leer, dat Synode en Kerk niet zijn twee lichamen, maar één; dat de Synode is de ver-

---

1) De tegenwoordige inrichting der Vaderl. Kerk door Ds. G. J. Vos Az. Dordr. J. P. Revers 1884, pag. 225 § 27, 28.

gadering der Kerken; dat in haar de polsslag der Kerken klopt?

Die de besluiten der Synode beschouwt als een raadgeving, een advies maakt haar tot een lichaam *naast* de Kerken en vervalt in dezelfde dwaling, die hij in de N. H. K. bestrijdt.

In een Synodale uitspraak valt te beluisteren de stem van de Kerken, die gemeenschappelijk vergaderd zijn. Hare besluiten worden genomen onder aanroeping van den naam des Heeren en onder de leiding des Heiligen Geestes. Wij zullen toch niet zeggen, dat een Gereformeerde Synode het recht mist, om over te nemen de sententie der eerste algemeene Synode (*Hand. 15)*, waarbij zij uitsprak: „Het heeft den Heiligen Geest en ons goedgedacht"?

Of wij daarom de besluiten der Synode onfeilbaar achten? In 't geheel niet. Voor den Roomschen zuurdeesem moeten wij ons wachten ten dezen.

Maar toch eischt ons Gereformeerd beginsel en vordert het een goede orde en een vruchtbaar zamenleven in de Kerken, dat wij ons, behoudens het recht van appèl, onderwerpen aan de uitspraken van onze Synodes.

Zoo hebben ook onze Vaderen steeds geleerd. Reeds in de Synode, gehouden te Dordrecht in 1578, art. XXIII ofte VIII werd aldus gesproken:

> „In alle zaken (altijd uitgenomen van welke wij een uitgedrukt Woord Gods hebben) als de stemmen naarstelijk gewogen zijn, zal men blijven bij 't advys der meeste stemmen, om daarna te besluiten, 't welke een yeder schuldig sal zijn na te komen."

Te Middelburg 1581 werd dezelfde gedachte uitgesproken. Zie Art. XXIII:

> „Soo hem iemand beklaagt door uytsprake van mindere vergaderingen verongelykt te zyn, dezelve sal hen tot een meerder Kerkelijke Vergaderinge beroepen mogen, en 't geen door de meeste stemmen goedgevonden is, sal voor vast en bondig gehouden worden, ten zij sake dat het bewesen worde, te strijden tegen het Woord Gods, ofte tegen de Artykelen in onsen Generalen Synode besloten, zoo lange deselve door geen andere Generale Synode verandert zijn."

De Synode te 's Gravenhage, 1586, art. XXVIII, heeft het art.

van Middelburg overgenomen. Ook de Synode te Dordrecht 1618—'19.

Nu is het wel zeer opmerkelijk, dat er met betrekking tot vele Synodale besluiten aan dat *vast* en *bondig*, hetwelk onze vaderen eischten, niet getornd wordt. Maar als eenig besluit genomen wordt met betrekking tot onze „doopleden". dan schijnen allerlei afwijkingen geoorloofd geacht te worden.

Men lette slechts op de practijk met betrekking tot het besluit, dat de Synode heeft genomen a. g. „doopleden" en „doopgetuigen". Vele Kerken, en vooral in onze Noordelijke Provinciën, blijven volgen de vroegere gebruiken en doen eenvoudig alsof de Synode niet gesproken had.

Vrij algemeen wordt toegestemd en beleden, en zulks in volmaakte overeenstemming met het bovengenoemde Synodale besluit, dat de kinderen van doopleden, zoolang hunne ouders als leden der Kerk worden erkend, ook insgelijks voor leden der Kerk en kinderen des Verbonds gehouden moeten worden.

Als leden van de Kerk van Christus en als kinderen van het Verbond der Genade hebben deze kinderen dan ook recht op den heiligen Doop. Zeer terecht heeft de Heraut, in het No. van 15 Nov. 1908, betoogd, dat geen Kerkeraad bevoegd is, om zoodanige kinderen den doop te onthouden. Toch geschiedt dat in vele Kerken van Christus. Niet gering is het getal van Kerkeraden die eenvoudig het besluit genomen hebben, en het uitvoeren ook, geen kinderen te doopen van ouders van wie geen van beiden belijdenis des geloofs heeft afgelegd.

Gevolg daarvan is, dat menig kind des Verbonds feitelijk buiten het Koninkrijk Gods gesloten wordt. De Heraut verzekert in b.g. artikel, dat er in het Noorden reeds Kerken zijn, waar tientallen van kinderen ongedoopt liggen en dat er volgens aan haar verstrekte inlichtingen zelfs eene Kerk is, waar, tengevolge van dien maatregel, meer dan honderd kinderen ongedoopt waren gebleven.

Zulk een wijze van doen is geenszins te verdedigen. Zoo mag een Kerkeraad niet handelen. Een Kerkeraad mist de bevoegdheid om aan kinderen des Verbonds te onthouden het teeken en zegel van dat Verbond. Zoolang de ouders als leden

van de Kerk erkend worden, zij het dan ook onmondige leden (membra incompleta) moet er een weg gezocht worden om hunne kinderen tot den doop te leiden. *Ongedoopt mogen* deze kinderen niet blijven. „Zij behooren het teeken te ontvangen, en het Sacrament van hetgeen, dat Christus voor hen gedaan heeft: gelijk de Heere in de Wet beval, hun mede te deelen het Sacrament des lijdens en stervens van Christus, kort nadat zij geboren waren, offerende voor hen een lammeken, hetwelk was een Sacrament van Jezus Christus." Belijd. Art. 34.

Als de ouders nalatig zijn in het doen van belijdenis, dan mogen de kinderen daarvoor niet gestraft worden met uitsluiting uit de gemeente van Christus.

Nu wordt wel gezegd, dat deze uitsluiting komt voor rekening van de ouders, en dat de Kerkeraad vrij uit gaat, wanneer hij slechts getrouw en ernstig is in het vermanen van deze nalatige vaders en moeders.

Maar is dat wel volkomen overeenkomstig de waarheid?

De daad van uitsluiting geschiedt dan toch door den Kerkeraad.

Misschien zou die daad nog eenigermate te verdedigen zijn, *als er in 't geheel geen andere weg bestond om de kinderen tot hun recht te doen komen.*

En die andere weg nu is er wel. Die bestaat hierin, dat ouders, die nog geen belijdenis des geloofs hebben afgelegd zoeken doopgetuigen „liefst uit den kring der familie, die naar het oordeel des Kerkeraads voldoenden waarborg geven, dat de opvoeding van zulke kinderen beantwoorden zal aan den eisch des Verbonds."

Volgens het bovengenoemde Synodale besluit is dit de eenige weg; blijft een kerkeraad *niets anders over dan om een of meer getuigen te stellen.*

Maar leidt dit Synodaal besluit ons op een weg, die voldoenden waarborg geeft voor de Christelijke opvoeding van het te doopen kind?

Dit wordt veelszins betwijfeld.

Het stellen van doopgetuigen is menigmaal belachelijk gemaakt en als dwaasheid geteekend.

Nu, niemand zal het noemen een zeer gewenschte zaak.

Het doopgetuigenstelsel is een hulpmiddel, en, het moet toegestemd, een *zeer gebrekkig* hulpmiddel. [1])

Er kunnen gevallen voorkomen, en die komen ook werkelijk voor, dat de door de doopgetuigen afgelegde belofte, totaal waardeloos is.

Niet ten onrechte zegt Ds. T. Bos, Wachter No 10, 7e Jaargang: „Er kunnen toch gevallen zijn, dat een Kerkeraad het liever waagt met de ouders, al kwamen zij nog niet tot het doen van belijdenis, dan met zulke „geloovigen" wier recht op de kinderen van andere ouders niet bewezen kan worden, en wier macht over de kinderen van andere ouders zeer weinig beteekent."

Wij gelooven met Ds. Bos, dat er „doopleden" in de Geref. Kerk gevonden worden, die veelszins getrouw zijn in de beoefening van hunne Christelijke plichten en wier antwoord op de doopvragen gegeven oprecht en ernstig gemeend is. Ja, wij zijn er van overtuigd, dat menigeen, die nog niet tot belijdenis des geloofs gekomen is, in oprechtheid zijn zaligheid in Christus zoekt en voor een kind van God te houden is.

Maar *dat* is *hier* niet de vraag. De Kerk heeft te rekenen met de openbaring van het geloof in Kerkelijken weg. In de Kerk is een mondig lid, die *zijn geloof belijdt.*

Die dat niet doet is voor de Kerk een kind, en mist de rechten des mans. Niemand denkt er aan een „dooplid" stemrecht te geven bij de verkiezing van ambtsdragers. Is die handeling dan zooveel gewichtiger dan de beantwoording van de doopvragen?

Bovendien: wij staan hier voor een besluit niet van een Commissie of een College *naast* de Kerken maar voor een uitspraak van de Kerken zelve.

Kunnen wij, zonder te verzeilen in de wateren van het Inde-

---

1) Over „Doopgetuigen" z.a. zij bedoeld zijn in de 3e vraag van ons Doopsformulier. Over hun werk en plicht volgens het oordeel van de Room.- en Luth. Kerk en naar het inzicht van onze Geref. Vaderen, spreken wij hier niet. Men confereere daarover o.a. Dr. H. Bavinck *Ouders of Getuigen*, Kampen Ph. Zalsman, 1901, bl. 36 v.v. Dr. B. Wielenga *Ons Doopsformulier*, Kampen, J. H. Kok, 1906, bl. 241 v.v.

pendentisme ingaan tegen de besluiten van de Synode? Hebben wij het recht om die besluiten te laten liggen alsof zij niet bestonden?

Als de Kerken in Synode saamgekomen zeggen: de kinderen ook van volwassen doopleden, zoolang deze tot de Kerk behooren, hebben recht op den doop en mogen niet ongedoopt gelaten worden; de Kerk kan de stipulatiën die zij verlangt en moet verlangen bij den doop der kinderen niet aangaan met de ouders, die zelf nog verzuimden door eigen belijdenis van hun geloof te doen blijken; er blijft in zulke gevallen niets anders over dan om getuigen te stellen — is het dan nog mogelijk goed Gereformeerd te blijven, als men zich in de practijk aan zulk een uitspraak niet stoort?

Ons komt dit niet voor mogelijk te wezen. Wij staan hier voor een uiterst moeielijk geval. Als wij zeggen: Synode, bewijs gij eens uit Gods Woord het recht, om doopgetuigen te stellen bij den doop van eens anders kind, dan komen wij daarmee niet verder. Ons dunkt, dat iemand die deze eischen stelt, met terzijdestelling van een Synodaal besluit, veeleer geroepen is te bewijzen, dat dit besluit ingaat tegen het Woord van God. En zoolang als wij dat niet kunnen, zullen wij het voor *vast* en *bondig* houden, totdat de Synode in een volgende samenkomst anders mocht besluiten.

Wijl wij dan staan voor het doopgetuigenstelsel als het eenige middel, volgens de Synode om vele Verbondskinderen tot hun recht te doen komen, dunkt het ons roeping te zijn van de Kerken, dit gebrekkig hulpmiddel zoo goed mogelijk te maken.

Reeds vóór de Synode tot deze uitspraak kwam, was door ons een voorstel opgesteld, dat wilde sturen in die richting. Wij zijn zoo vrij het hier op te doen nemen en ter overweging aan te bevelen. Gaarne zullen wij het inruilen voor beter. Wij brengen deze zaak ter sprake, omdat er de nood toe dringt.

Het bedoelde voorstel luidde in zijn geheel aldus:

„De Kerkeraad der Ger. Kerk te . . besluit: geen ouders tot de beantwoording van de doopvragen toe te laten, die geen belijdenis des geloofs hebben afgelegd.

Overwegende echter, dat de kinderen van het Verbond der Genade recht hebben op den H. Doop, zullen ouders

van wie geen van beiden belijdenis des geloofs heeft afgelegd, de vrijheid hebben één of twee belijdende leden der gemeente als doopgetuigen te doen optreden.

De rechten en plichten van deze doopgetuigen, en van de ouders voor wier kinderen zij als getuigen optreden, zullen schriftelijk worden geregeld en onderteekend, waarvan afschrift aan den Kerkeraad zal worden verstrekt.

Voor de toelating van doopgetuigen zal in ieder speciaal geval de goedkeuring van den Kerkeraad noodig zijn. Om deze goedkeuring te erlangen zullen de doopouders met hunne getuigen zich moeten vervoegen tot eene vergadering van den Kerkeraad.

Bij vertrek naar elders zijn de getuigen verplicht, ingeval het kind nog niet tot meerderjarigen leeftijd gekomen is, in overleg met de ouders en den Kerkeraad, zoo mogelijk vóór hun vertrek, andere getuigen in hunne plaats te doen optreden.

In geval van overlijden van een der getuigen zullen de ouders, in overleg met den Kerkeraad voor de aanstelling, zoo mogelijk, van een nieuwe getuige moeten zorgen.

Wanneer de ouders met hun kind naar een andere gemeente vertrekken, dan zullen de getuigen van hunne verplichtingen ontslagen zijn en het kind aan de *bizondere* zorg van den Kerkeraad daar ter plaatse worden aanbevolen."

Als bijlagen gingen bij dit voorstel een tweetal stukken door de doopouders en door de doopgetuigen te onderteekenen.

Zij waren van dezen inhoud:

A.

Ondergeteekenden, belijdende leden van de Geref. Kerk te . . . . bekennen bij dezen, dat zij opgetreden zijn als doopgetuigen bij den doop van . . . . . .
zoon (dochter) van. . . . .
en dat zij zich mitsdien verbonden hebben voor het aangezicht des Heeren, om, zooveel als dit in hun vermogen is, te zorgen voor de geestelijke opvoeding van het bovengenoemde kind.

Datum: . . . .   Namen: . . . .

B.

Ondergeteekenden, vader en moeder van . . . . .
erkennen bij dezen, dat . . . .
bij den doop van hun kind zijn opgetreden als doopgetuigen. Zij verbinden zich mitsdien, met betrekking tot de geestelijke opvoeding van hun kind, ten allen tijde de wenken en raadgevingen van bovengenoemde doopgetuigen op te volgen. Zij verleenen hun vrijheid ten allen tijde onder hun dak te komen, teneinde hen en hunne kinderen, naar den Woorde Gods te vermanen, te waarschuwen en te onderrichten.

Datum: Namen:

Zeer aangenaam zal het ons zijn als door deze regelen de zaak in overweging wordt genomen, en ook anderen er toe worden geleid hun meening over deze hoogst belangrijke kwestie te openbaren.

In die hoop, met heilbede aan den lezer,

Middelstum. L. S. JONGSMA.

CRITISCHE BESCHOUWING OVER HET PRAGMATISME.

De jongste richting op wijsgeerig gebied, die van uit het Westen in Europa werd geïmporteerd, bevestigt de waarheid van de spreuk van een Oosterschen wijze, dat er niets nieuws onder de zon is. Het Pragmatisme is geen tot nu toe geheel onbekende conceptie. James zelf weet het beter dan iemand anders, dat zijne pragmatische methode zich aan vroegere philosophische systemen aansluit. In de geschiedenis van de oude en van de nieuwe philosophie ziet hij overal voorloopers, die meer of minder juist zijne hoofdgedachte hebben gegrepen. Op den omslag van zijn boek heeft hij dat reeds vermeld. Aan den titel „Pragmatism" voegt hij den ondertitel toe: a new name for some old ways of thinking. En inderdaad zijn verscheidene wijsgeerige stelsels in een of ander punt bij James vertegenwoordigd. Met de Sophisten heeft hij de relativiteit der waarheid, met Occam het nominalisme, met Duns Scotus het primaat van den wil, met John Stuart Mill het utilitarisme in de moraal gemeen. Aan Mill is dan ook zijn boek over het Pragmatisme opgedragen met deze woorden: „Mill, van wien ik de eerste pragmatische onbevangenheid des geestes geleerd heb en dien ik mij in mijne phantasie zoo gaarne als mijn leidsman voorstel, zoo hij thans nog leefde." James is van plan met behulp van de pragmatische methode den strijd tusschen rationalisten en empiristen te beslechten, maar kiest reeds in het begin voor het empirisme partij en verdedigt het tot in zijne verste consequenties.

Omdat het Pragmatisme een radicaal empirisme is, heeft het veel bekoring en verdient het ten dezen opzichte waardeering. Het doezelt de feiten niet weg, maar laat ze spreken. Het beschouwt de wereld niet zooals zij wezen moet, maar zooals zij is. Het bouwt niet op den grondslag van zelfgekozen grondgedachten eene begripspyramide op, maar tracht de naakte feiten van de werkelijkheid met haar lief en leed, met haar licht en schaduw, met haar schoonheid en disharmonie te leeren kennen. In dezen zin is het Pragmatisme van groote beteekenis en is het eene mooie reactie tegen Hegeliaansche speculatieve constructies.

Het Pragmatisme is een radicaal empirisme en daarom pluralistisch in den hoogsten graad. Hoewel het door dit eenzijdig standpunt in de veelheid de eenheid uit het oog verliest, is het toch van waarde, omdat het ons de veelvormigheid van de schepping laat zien en de ellendefeiten van het moeilijke leven tot hun recht doet komen. Het pluralisme van James waagt eene poging ons van den ban van het monisme te bevrijden. In de laatste jaren huldigen vele wijsgeeren een monisme dat alle oneffenheden die zich in de werkelijkheid voordoen wegslijpt, de verscheidenheid en vormenrijkdom der dingen miskent, de bonte massa van psychische en physische verschijnselen uit één factor tracht te verklaren en daartoe de soepele feiten rijgt in het corset van eene eenzijdige theorie. Häckel's monisme is in dezen berucht geworden. Aan den boom van het monisme eet men zich echter den dood. Het leven is te veelvormig, te gecompliceerd dan dat het uit één monistisch princiep zou kunnen worden afgeleid. Een denker, die zijne oogen open doet en zijne ooren niet sluit kan het ten slotte bij het monisme niet uithouden. Het is daarom niet te verwonderen dat de monistische strooming in het Pragmatisme eene tegenstrooming ontmoet. Als machtige reactie tegen het starre monisme is James' stelsel van beteekenis.

Wanneer James echter beweert, dat zijne „methode" in tegenstelling met de rationalistische stelsels geheel onbevooroordeeld is, dan is die opvatting van de positie, die hij zelf in de wetenschappelijke wereld inneemt, niet juist. Het Pragmatisme meent — en terecht — dat alle philosophische systemen op een onbewezen apriori rusten, maar dat het zelf — en hier dwaalt het — slechts eene methode is om het ware van het onware te onderscheiden. Aangenomen nu eens dat het Pragmatisme niets anders dan eene methode is, dan is die bepaalde methode toch niet uit de lucht gegrepen maar ondergeschikt aan en uitvloeisel van het principiëel standpunt dat de gebruiker van die methode inneemt. James tracht de vroeger zoo geroemde maar thans door de meesten afgedankte Voraussetzungslosigkeit voor zijne methode te vindiceeren. Maar dat kan niet, omdat eene bepaalde methode altoos in enger of ruimer verband staat met eene bepaalde theorie. En vooral niet, omdat het Pragmatisme niet eene me-

thode, maar eene theorie is. De centraalgedachte van het Pragmatisme, dat n.l. het ware eene kategorie is van het goede, is eene stelling, eene geloofsovertuiging, een apriori waarvan James uitgaat. Niemand trouwens is onbevooroordeeld. Ieder, ook de wijsgeer, ook James brengt fundamenteele overtuigingen mede. Ietwat schalks maar volkomen naar waarheid, merkt Prof. Dr. H. Bavinck van Amsterdam op, dat het Pragmatisme zelf niet pragmatisch genoeg is. [1]) En Prof. Ludwig Stein uit Bern, die in velerlei opzicht met James sympathiseert, betoogt terecht, dat een apriori volstrekt onmisbaar is. Hij zegt: „dieses Princip", (n.l. dat power to work criterium der waarheid is) „ist ein Apriori, von welchem aus die Einzelerscheinungen deduktiv abgeleitet werden." [2]) En even verder: „Aus lauter Variabeln lässt sich kein befriedigendes Weltbild aufbauen. Irgend eine Konstanz müssen wir denknotwendig fordern, setzen oder zu Grunde legen um einen ruhenden Punkt in der Erscheinung Flucht zu haben, ansonst wir unentrinnbar dem Solipsismus anheimfallen, der seinerseits nichts weiter bedeutet als erkenntnistheoretischer Fetischismus". [3]) Het Pragmatisme is alzoo niet eene methode, maar eene op een apriori berustende theorie.

De hoofdthese van James' theorie kan niet door ons worden aanvaard. Hij toch leert dat waar is, wat goed is. In deze definitie is de diepste wortel van het Pragmatisme bloot gelegd en komt tegelijk het πρωτον ψευδος aan den dag. James maakt de logica van de moraal, het kennen van het kunnen afhankelijk en huldigt alzoo het primaat van den wil boven het verstand. Het moet worden erkend, dat vele wijsgeeren van vroeger en later tijd den wil niet tot zijn recht hebben doen komen. Ze verklaarden alle psychische verschijnselen voor werkzaamheden des verstands, negeerden den wil als zelfstandigen factor in ons zieleleven en beschouwden hem als eene ondergeschikte verstandsfunctie. Deze opvatting kan, zeer terecht, eenzijdig worden genoemd. Maar niet minder eenzijdig zijn zij, die een tegenovergestelden weg inslaan, het verstand door den wil laten

---

1) H. Bavinck, Wijsbegeerte der Openbaring, 1908. bl. 44.

2) Archiv fur systematische Philosophie, Band XIV, S. 183. 1908. Artikel: Der Pragmatismus, von L. Stein.

3) t. a. p. S. 184.

absorbeeren en in psychologie en logica aan den wil volstrekte heerschappij toekennen. Men is zelfs verder gegaan en heeft, metaphysisch, willen tot oergrond van al het bestaande geproclameerd. Wie, gelijk men tegenwoordig doet, iemands inzichten tracht in verband te brengen met zijn milieu, zal er zich niet over verwonderen dat James, volbloed Amerikaan als hij is, enthousiast is voor het menschelijk doen, den wil het primaat toekent en het ware door het goede laat bepaald zijn. Toch is deze voorstelling van de verhouding der psychische functies niet juist. Nauwkeurige ontleding van de werkzaamheden der ziel leidt tot de erkentenis, dat het verstand het primaat heeft boven den wil. Bij God gaat het denken aan het doen vooraf. God verwerkelijkt Zijne besluiten door middel van Zijn wil. Het heelal is eene verwerkelijking en zichtbaarwording van Zijne gedachten. Ook de mensch realiseert de besluiten des verstands door den wil heen. Het duurt soms lang voor we een besluit hebben gevormd. Dikwijls gaat een felle strijd tusschen het verstand en begeerten, neigingen, sympathieën, antipathieën, enz. vooraf. Nu eens overwint het verstand, dan weer geeft het aan de begeerten toe. Wanneer we onder invloed van het zinnelijk begeervermogen van inzicht en plan veranderen, dan is het toch het verstand, dat zijn voornemen realiseert door den wil. Het verstand bepaalt wat goed is, wat gebeuren moet, wat door den wil moet worden verricht. Het bestek is primair, het gebouw secundair. De idee openbaart en verwerkelijkt zich in de handeling.

Niet alleen formeel, maar ook materiëel is James' waarheidsbegrip aan bezwaar onderhevig. Van te voren moet worden toegestemd, dat waar en goed correlate begrippen zijn. Het absoluut ware, het absoluut goede en het absoluut schoone zijn in den wortel één. Het onderscheid bestaat hierin, dat men hetzelfde object uit logisch, ethisch of aesthetisch gezichtspunt beoordeelt. Wat beantwoordt aan de hoogste norm der waarheid, stemt volkomen overeen met de zedewet en voldoet ook aan den hoogsten regel voor aesthetische beoordeeling. Zelfs wanneer men naar de opvatting van het Pragmatisme goed en nuttig identisch verklaart, kan terecht worden beweerd dat het ware nuttig en heilzaam is en bevorderlijk aan ons streven. De

waarheid is een onuitsprekelijk heerlijk goed, dat altijd zegen verspreidt. Leugen is altoos schadelijk, waarheid is nuttig. Deze stelling wordt echter foutief, zoo men haar omkeert. De bewering, dat dàt waar is, wat nuttig is, is totaal onjuist. De onjuistheid springt nog meer in het oog zoo men deze theorie in de praktijk toepast. James geeft van het begrip „nuttig" geen klare en duidelijke definitie. Hij noemt goed of nuttig, wat ons in de practijk verder brengt, wat in het handelen ons dienstig is om ons doel te bereiken. Indien deze leer door den zelfzuchtigen mensch in practijk werd gebracht zou het grootste kwaad goed, de leugen, wijl nuttig, waar kunnen zijn. Er ligt een kern van waarheid in het scherpe woord van Prof. Dr. C. Gutberlet uit Fulda: „Wenn man die pragmatische Definition der Wahrheit, welche unser amerikanischer Philosoph gibt, massgebend sein lässt, dann ist der *Dollar* die höchste wertvollste Wahrheit, oder, da auch nach James die pragmatische Wahrheit auf intellektuellem Gebiete herrscht, der Satz; „Der Dollar ist das höchste Gut," und da Gut und Wahr identische Begriffe sind: Der Dollar ist die höchste, die wertvollste Wahrheit". [1]. James aanvaardt de consequenties niet, die de critici uit zijn stelsel trekken. Zijne bedoeling is niet zoo platvloersch als de tegenstanders het voorstellen. James schrijft in een brief aan Theodor Lorenz te Ightham: „Es erscheint mir unverzeihlich, dass die meisten Kritiker uns so ausgelegt haben, als hätten wir vom Begriffe der *praktischen* Wirkungen einer Vorstellung ihre Wirkungen *auf andere Vorstellungen innerhalb des Bewusstseins* ausgeschlossen!" [2]) Toch kan James bij eene dergelijke definitie van waar en goed zulk eene heillooze consequentie niet ontgaan. Als door de wijsgeeren geleerd wordt dat waar is wat nuttig is, in eerster instantie nuttig voor den individueelen mensch, dan vinden menschen, die, om in de wereld vooruit te komen, aan God noch zijn gebod zich storen, voor hun zondig doen in deze theorie eene wetenschappelijke verdediging. In de praktijk leidt deze theorie tot ondermijning

---

1) C. Gutberlet: Pragmatismus, in „Philosophisches Jahrbuch," 1908, Band XXI, S. 452.

2) Th Lorenz: Das Verhältnis des Pragmatismus zu Kant, in „Kantstudien", 1909, Band XIV, Heft 1, S. 24.

van alle ethiek, van waarheids- en rechtsbesef.

Wat den mensch nuttig is wisselt bij den dag, en omdat volgens James waar is wat nuttig is, bestaat er geen constante waarheid, maar zijn er slechts contingente waarheden. *De* waarheid bestaat niet, er is slechts eene som van waarheden die op een gegeven oogenblik gelden. De waarheid wordt, vloeit, is in the making. Door het Pragmatisme wordt in beginsel de scherpe antithese tusschen waarheid en leugen opgeheven en het wezenlijk verschil tot een gradueel gereduceerd. Door James en Schiller wordt de oude spreuk der Sophisten verkondigd: ανθρωπος μετρον παντων. De mensch bepaalt wat waar is. Maatstaf der waarheid is niet, gelijk Kant wilde, een algemeen menschelijk bewustzijn, een Bewusstsein überhaupt met zijne Notwendigkeit en Allgemeingiltigkeit, maar het individueele bewustzijn. Indien dit waar is, dan staat elk mensch met zijne belangen en dus met zijne waarheden tegenover den ander die ook zijn eigen waarheden bezit, dan is het menschelijk denken aan de grootste willekeur overgegeven, dan komen we bij Protagoras, ja, bij Gorgias terecht en vervallen in den afgrond van radicaal scepticisme en solipsisme. Op James' standpunt toch worden a l l e waarheden relatief, zelfs de logische. De denkwetten worden evolutionistisch, psychologisch verklaard; ze staan niet absoluut vast, maar zijn misschien veranderlijk. We zijn gewoon geworden naar deze regelen te denken, maar we hebben geen risico dat we overeenkomstig die wetten denkende, absolute waarheden vinden. Deze uitspraken zijn te stout en stuiten bij den redelijk denkenden mensch terstond op verzet. Leibniz onderscheidde tusschen vérités éternelles en vérités de fait. Maar eene vérité éternelle is voor James — mirabile dictu — eene contradictio in adjecto! We zouden James wel eens willen vragen: indien alle kategorieën en denkwetten relatief zijn, hoe komt het dan dat alle menschen in alle tijden naar dezelfde wetten hunne gewaarwordingen ordenen, hoe komt het dan dat die wetten als evidente absolute Sätze voor ons bewustzijn staan, ja, hoe komt James zelf er dan nog toe voorlezingen te houden en te trachten met klem van logische argumenten aan te toonen, dat de door hem verkondigde theorie waar is? Indien gij de dwingende macht der logica ont-

zent dan maakt ge alle wetenschap illusoir. Als ook onze denkwetten aan evolutie en verandering onderworpen zijn, laten we dan maar ophouden te denken en voor altoos aan de waarheid wanhopen. Dan is het beter te sterven dan te leven. In ons leeft een drang naar blijvende, onveranderlijke waarheid. Het menschelijk verstand zoekt in den chaos van wisselende overtuigingen en meeningen niet naar waarheden, die hic et nunc gelden, maar naar de waarheid die boven alles vaststaat, naar de eeuwige, onvergankelijke rots der Waarheid, waaraan we ons in den stroom van het leven kunnen vastklemmen. En die dorst naar waarheid wordt nog sterker bij hem, die leerde inzien dat èn in de wereld rondom hem èn in de wereld van eigen gemoed zooveel leugenachtigheid woont. Die waarheidsdorst prikkelt vooral hem die niet slechts het *feit* der ellende, maar ook haar *oorzaak*, de zonde, erkent, die de verwoestende werking van het zondegif constateert in willen en begeeren, en met name in het denken. Hij, wiens oog geopend is voor den afgrond van leugen in eigen binnenste, rust niet voor hij buiten zich de waarheid vindt, de eeuwige, Goddelijke waarheid, die zeer zeker met zijne zondige meeningen en begeerten in tegenspraak is, maar die hem de dingen doet kennen zooals ze in re zijn.

Op bijna alle punten, over heel de linie is er eene onoverbrugbare klove tusschen het Pragmatisme en het christelijk geloof. In sterke mate komt dit uit bij de opvatting, die het Pragmatisme van den godsdienst heeft. James' religie is een godsdienst, waaraan alle religieuze kern ontbreekt. Gelijk er tegenwoordig eene zielkunde bestaat zonder ziel, zoo belijdt James een godsdienst zonder God. Zijne religie bestaat in moraal en dan nog wel in eudaemonistische moraal. Alle hoogere, geestelijke, echt religieuze aspiratie is het Pragmatisme vreemd. Of James een God, of liever, het Absolute zal aannemen, hangt voor hem hiervan af, of de Godsidee nuttig is. In zijn systeem wordt God een dienstknecht van den mensch; de Almachtige wordt slechts dan geacht te bestaan, zoo Hij den mensch voordeel verschaft. God is er ter wille van het schepsel. Zelden is het anthropocentrisch standpunt met zulke stoute woorden uitgesproken. Indien sommige Pragmatisten aan een Absolute

behoefte gevoelen, dwingt het pluralisme hen niet aan één God maar aan veel goden te gelooven. Ze keeren van het Christelijk montheisme tot het heidensch polytheisme terug. Op religieus gebied loopt het denken van den modernen mensch op heidendom uit. Indien de mensch zich van den waarachtigen God losmaakt, verwijdert hij zich al verder van Hem.

In deze critische beschouwing van het Pragmatisme hebben we getracht in korte trekken de innerlijke tegenstrijdigheid en onmogelijkheid van dit jongste philosophische systeem aan te toonen. Deze Sophistiek van de twintigste eeuw spoort ons aan nog krachtiger dan voorheen te getuigen van de onveranderlijke, eeuwige, absolute waarheid. Zelfs dàt is nog niet waar, quod ubique, quod semper, quod omnibus creditum est. De waarheid staat onafhankelijk boven alle meeningen der menschen, onafhankelijk boven alle bruikbaarheid en nuttigheid ten onzen behoeve. Waarheid, het hoogste aller geestelijke goederen is niet *in* ons, maar *buiten* ons. Zij is te zoeken en te vinden bij God, die *de* Waarheid is. Hij heeft de waarheid niet verborgen gehouden, maar ons medegedeeld in Zijne openbaring, waarvan Jezus Christus *de* Weg, *de* Waarheid en *het* Leven, het centrum is. En door de kracht van den Geest der Waarheid, in gehoorzaamheid aan de Schrift, de waarheid, die van Boven is, aanvaardend, geloovend en beminnend, zullen we Hem dienen, die als de God der Waarheid zich tegenover den Vader der leugenen heeft geopenbaard. En Hem, de Zon in het rijk der waarheid dienend, zal de waarheid ons vrij maken, zal de waarheid bevorderlijk zijn aan ons hoogste levensdoel en zal de waarheid ons voeren tot verheerlijking van Hem, ter wille van wien al wat leeft, ook de mensch, geschapen is.

T. HOEKSTRA.

HET GELOOF (BIJ AUGUSTINUS).

Boeien, blijvend ons bekoren doet het schoone dan alleen, vanneer er harmonie is in de tegenstellingen, eenheid in de verscheidenheid, samenbinding in de veelheid, die werkt en verschijnt.

Daarom is de sterrenhemel zoo overweldigend heerlijk, wijl n die majestueuze uitstraling van licht en gloed geen disharnonie ons kwetst.

En een fiere eik met eeuwenoude kruin kan ons zoo onoploudelijk behagen, wijl alle takken, twijgen en bladerenbundels loor ééne ingeschapen kracht worden beheerscht.

Bemerken we dat nu in de schepping, niet in enkele dingen, naar ook in den samenhang der schepselen in het algemeen, lan daalt voor een oogenblik weldadige verpoozing in ons ewustzijn; we beseffen, dat, niettegenstaande de doorwerking an den vernielingsdrang der zonde, alle dingen eenmaal schoon n goed door God zijn gemaakt, dat volkomen orde eenmaal vas de levenswet van het heelal.

In zulk een schoone harmonie zoude buiten zonde ook de nenschenzee in eindelooze verscheidenheid hebben geblonken.

Aller aanleg ware dan in overstemming met het geheel der nenschenwereld geweest, ieder een schoone letter in dat boek Gods, met vele bladen, elkeen een parel aan de kroon, door n vóór Hem gevlochten.

In schreiende tegenstelling is daarmede de werkelijkheid, onder len vloed der zonde bedolven.

Schier onherkenbaar is de schoone aanleg, op den bodem an 's menschen wezen gegrift, en steeds nog gaat de alles geijkmakende en tot doodschheid dwingende schaaf der zonde loor, altijd meer de persoonlijkheid onderdrukkende, het karaker misvormende, den eigen aanleg des menschen kwetsende.

Komt er nu door Gods genade nog een enkeling uit, die zich niet kan neerleggen onder de schaar der eenvormigheid en die loor hooger aandrang zichzelf moet zijn, dan zien we tegen ulk een buitensporige op, miskennen hem bij den aanvang, om later door even overdreven bewondering dezelfde zonde net de gave Gods te bedrijven.

Toch is er ook nu nog onder die grooten naar den geest

onderscheid, met sterke overeenkomst vermengd.

Onder hen zijn geesten, klaar en helder gelijk kristal, die zuiver en schoon weerspiegelen, wat de schepping wrocht; snel in het ontleden der begrippen, zuiver in het onderscheiden, gaan ze toch van stap tot stap voorwaarts, zijn op hunne sporen door gewone „aardelingen" te volgen.

Ze laten u zien, niet alleen wat ze denken en zinnen; maar ook den weg, dien ze volgen ten einde toe. Ofschoon ze verwondering wekken door hunne alles overtreffende energie en denkkracht, ze doen geen aanslag op uw bewustzijn, om u plotseling te overrompelen, u geestelijk gevangen te nemen en u willoos te leiden, waarheen zij willen.

In de keurbende der machtigen van geest worden ook nog anderen aangetroffen; mannen, wie den weg van zinnen en peinzen, van al dat defineeren en die denkgymnastiek te lang valt.

Met bovenmatige drift naar wetenschap en waarheid is hun gemoed vervuld. Onbewust van de hooge vlucht van hunnen geest, grijpen ze vooruit, zien met arendsblik de diepte der dingen en ontvouwen met eene gemakkelijkheid, die verbaast, de moeilijkste problemen; zij zijn de zieners der wetenschap, die knoopen kunnen ontbinden en strikken ontvouwen.

Al staan ze in nauwkeurigheid bij de eersten ten achter, zeer dikwerf zijn zij toch de baanbrekers op alle gebied.

Hoe noodig het zij, dat hunne apodictische uitspraken aan critiek worden onderworpen, wijl hunne dwalingen mede staan onder de bekoring van het vuur van hun geestdrift, altijd blijven ze een stuwkracht in het leven van wetenschap en kerk.

Onder dezen mag wel een eereplaats worden ingeruimd voor Aurelius Augustinus.

In de geschiedenis van de kerk des Heeren staat hij als een eenige figuur geteekend.

Alle kerkvaders vóór hem overtreft hij door de breede opvatting van zijn geestelijken arbeid en de diepte van zijn blik in den samenhang der waarheid.

Met een licht ontvlambaar gemoed en sterk zinnelijke neiging heeft hij eerst de wijsheid gezocht buiten Christendom en Kerk; later, na eene zelfkennis en openhartige belijdenis, die ons beschaamt, zocht hij met nog grootere kracht de waarheid te door-

orschen; de lust tot waarheid en wetenschap was bij hem een randende dorst.

Moeilijke problemen, in den strijd met heidensche wijsbegeerte n hardnekkige ketterijen opgekomen, wist hij in zooverre op : lossen, dat op zijn spoor in den strijd der eeuwen kon worten voortgegaan.

Uit de zee der waarheid haalde hij paarlen omhoog, die de geieente Gods zullen behagen en verrukken tot aan den jongsten dag.

Vlugheid van denken en rijkdom van verbeelding gaven aan jn stijl eene bekoring, die ook in onze eeuw met nieuwe ischen op dat terrein niet kon uitblijven.

Er zijn talrijke stukken in zijne Theologische werken, die zoo uiver en levendig zijn gestyleerd, dat ze met het beste uit nze dagen nog kunnen wedijveren.

Nimmer, ook na zijne bekeering in de worsteling met de egenstanders der kerk verliet hem de wijsgeerige zin; moest ene moeilijkheid op algemeen wijsgeerig terrein worden opgeost, met dezelfde vaardigheid stond Augustinus gereed.

Hij was een geest, zoo rijk door God bedeeld, dat hij de erste was, die zuivere lijnen trok voor de toekomst in de udie van Theologie en Christelijke wijsbegeerte.

Wel zouden we ons ten zeerste vergissen, wanneer we meenen, dat alle tegenstellingen ook in hem waren opgelost.

Het merkwaardige verschijnsel, dat kinderen der Reformatie n der Roomsche hierarchie zich om strijd op hem beroepen, oet vermoeden, dat niet alle ideeën bij hem in volkomen harnonie zijn uitgewerkt.

Van de leer der Praedestinatie en der Kerk is ook dit van lgemeene bekendheid geworden.

In de leer der Praedestinatie handhaaft Augustinus, wat de erkiezing betreft, met nadruk de souvereiniteit Gods. Daardoor ; hij geworden de voorlooper van Calvijn, de geestelijke vader er Reformatie; door dat beginsel, uit het Woord van God opediept, heeft hij de Roomsche hierarchie schade toegebracht, neer dan iemand.

Aan de leer der Kerk gekomen, wordt het beginsel der Souereiniteit Gods op eenmaal gekortwiekt; de majesteit der Kerk lanst voor Augustinus' bewonderenden blik en talrijke uitspra-

ken kunnen dienen, om de hierarchie te steunen, Rome's gewelven te schragen en de alleen zaligmakende genade der kerk den volke voor te houden en aan te bevelen.

In zooverre is Augustinus de vader van het Roomsch-hierarchisch kerksysteem, kan de Reformatie met zijne uitspraken worden bestreden en is er misschien ook niemand, die aan het dogma der kerk bij de Roomsche Theologen krachtiger steun heeft geboden dan juist Augustinus.

En zonder gevaar voor tegenspraak mag gezegd, dat deze tweeslachtigheid, zoo sterk te voorschijn tredende in het dogma der Verkiezing en der Kerk, in meerdere of mindere mate overal wordt aangetroffen; alle andere dogmata hebben, en het kan ook niet anders, van het uiteengaan dier beide stroomingen den invloed ondervonden.

Toch blijft het van het hoogste gewicht, om wanneer een stuk onzer belijdenis wat nader moet onderzocht, allereerst bij dezen kerkvader zonder wederga ter school te gaan en zijne uitspraken onder de oogen te zien.

Ook nu wenschen we dit in geenen deele na te laten, als we in verschillende richtingen hopen te zien, wat in den loop der tijden van „het geloof" is gedacht.

Juist aan „het geloof" wenschen we de aandacht te schenken.

Zonder een breed pleidooi te leveren, zooals niet moeilijk zou vallen, voor het hooge belang van dit onderwerp, weet toch ieder, dat bij de kerken der Reformatie van den aanvang af de beteekenis des geloofs, ook in subjectieven zin, op den voorgrond is getreden.

Dit kon ook niet anders.

Zoodra in de religio subjectiva naar schriftuurlijk beginsel, onder de stuwkracht van Paulus' uitspraken, van de gehoorzaamheid en onderwerping aan de moederkerk werd teruggegrepen op het geloof als kennisse van en vertrouwen op dien God, die zich in Zijne ontfermingen naar de schriften in Christus openbaarde, werd dit geloof het middelpunt en de drijffeer van het bewuste Christelijk leven.

Het geloof ontving daarmede zijn centrale plaats in de uiteenzetting der leer, in het leven van de volkeren der Reformatie in het algemeen.

Met het aanwijzen dezer plaats van hoog gewicht was echter og niet gegeven de volkomen overeenstemming van wat onder et geloof te verstaan zij.

Juist wijl het geloof mede behoort tot de religio subjectiva en us tot de subjectieve factoren in het leven van kerk en volk, vas deviatie zoo licht te wachten en speelt de persoonlijke aaneg hier een gewichtige rol.

Stond in het leven het verstand en de rede op den voorrond, men voelde zich geneigd, het geloof anders te definieeren, dan wanneer gemoed, hart en wil den voorrang hadden.

Ware de schrift niet de blijvende, door den Geest bekrachigde openbaring voor het gansche leven, ook voor dat des iarten en des gemoeds, nimmer zou uit de woeling der verchillende stroomingen eene gezuiverde belijdenis ook op dit ount zijn te voorschijn gekomen.

Juist de rijke schakeering in de historie ten toon gespreid, wekt bij dit onderwerp belangstelling.

Wat Augustinus betreft, die in den strijd met wijsgeeren en etters was geharnast, het is niet te verwonderen, dat bij hem niet zelden sterke nadruk wordt gelegd op de beteekenis van net geloof in algemeenen zin, zonder bijzonder het oog te nebben op de verbintenis met den Christus.

Laat zulks voorloopig niet onze aandacht ontgaan.

Dat Augustinus van het woord geloof zegt (De Mendacio XX, 41): fides enim appellata est in Latina lingua ex eo quia fit quod dicitur, geeft over de algemeene beteekenis wel niet veel licht; maar zij de afleiding foutief, we leeren er uit, dat in het algemeen hij het geloof ten nauwste met de waarheid verbindt, 't geloof moet tot de waarheid leiden en waarheid is hem niets anders dan getrouwe afspiegeling der werkelijkheid.

Welke waarde echter dat geloof in het leven van de maatschappij bezit, zag Augustinus klaar.

Ook dan heeft het geloof betrekking op dingen, die niet gezien worden.

Ban zulk een geloof uit de samenleving weg en de verwoesting zou tengevolge daarvan onuitsprekelijk wezen.

Immers, zoo betoogt Augustinus in zijn „de fide rerum, qui non videntur", achter de zichtbare dingen zit toch de onzicht-

bare werkelijkheid, die niet onder de oogen verschijnt en waarom het toch allen te doen is.

In vriendschap en liefde, opvoeding en huiselijke samenleving is nog niet het voornaamste, wat de oogen aanschouwen; maar juist het verborgene leven, dat in alles wel te voorschijn komt, maar toch slechts door het geloof kan worden genoten.

Neem uit dat alles het geloof weg en gij houdt een ruïne over.

Met den gloed eener overtuiging, die van de overwinning zeker is, roept hij zijnen tegenstanders, die niets willen gelooven, ten zij ze aanschouwen toe: „Si auferatur haec fides de rebus humanis, quis non adtendat quanta earum perturbatio, et quam horrenda confusio subsequatur? Quis enim mutua caritate diligetur ab aliqno, cum sit invisibilis ipsa dilectio, si quod non video, credere non debeo? Tota itaque peribit amicita, quia non nisi mutuo amore constat".

Zoo gaat Augustinus in een overweldigenden stroom van argumenten aan de oogenblikkelijke samenleving, aan de historie, aan de bloedverwantschap ontleend, door, en hij toont, dat ook zijne tegenstanders buiten zulk een geloof niet kunnen leven, noch tot kennis der waarheid komen.

Zonder geloof valt volgens Aug. alles, de kennis der tijdelijke en der eeuwige dingen, gelijk hij zegt: „Si ergo non credentibus nobis quae videre non possumus, ipsa humana societas, concordia pereunte, non stabit; quanto magis est fides, quamvis quae non videntur, rebus adhibenda divinis: quae si non adhibeatur, non amicitia quorumlibet hominum, sed ipsa summa religio violatur ut summa miseria consequatur cf Liber de fide rerum quae non videntur.

In zijn Enchiridion ad Laurentium VIII heeft hij het naar aanleiding van *Hebr. 11* over hetzelfde onderwerp. Hij is geneigd om *Hebr. 11* ook een meer algemeenen zin te geven; in alles is en blijft voor hem het geloof een bewijs der zaken die niet gezien worden; maar hij wil toch het betoog niet omgekeerd hebben, zoodat men zou kunnen concludeeren, dat in de aanschouwing der dingen, die gezien worden van geen geloof zou kunnen gesproken worden; neen ook in de aanvaarding door innerlijke evidentie is geloof.

„Quamvis quando se quisqne non verbis, non testibus, non

enique ullus argumentis, sed praesentium rerum evidentiae credidisse, hoc est, fidem accommodasse dicit, non ita videtur absurdus, ut recte reprehendatur in verbo eique dicatur: vidisti ergo non credidisti: unde putari potest, non esse consequens ut non videatur res quaecumque creditur.

Hoe Augustinus hier begint te ontplooien de beteekenis van het geloof voor de wetenschap in het algemeen, is niet onduidelijk; de latere onderzoekingen en twijfelingen op het gebied van het kenvermogen hebben het inzicht daarin verbreed en verdiept; maar wil men recht doen wedervaren aan de algemeen gebleken noodzakelijkheid, om de Christelijke levensbeschouwing en wetenschap te handhaven, dan zal, gelijk ook tegenwoordig geschiedt, op den grondslag van Augustinus moeten voortgebouwd.

Voorloopig zij het genoegzaam, om aan te toonen, hoe Augustinus de algemeene beteekenis van het geloof heeft in het licht gesteld.

Aan de bijzondere beteekenis van het Christelijk geloof heeft Augustinus in den strijd met ketterijen en misstanden binnen de grenzen der kerk de aandacht veelvuldig gewijd. Dat geloof richt zich niet op de tijdelijke; maar op de eeuwige dingen.

Het is ook in eminenten zin een geloof der dingen, die niet gezien worden, hetzij ze alreede geschied zijn, hetzij ze heden bestaan of geschieden, hetzij ze nog in de toekomst liggen.

De autoriteit, waarop dat geloof rust, zijn de „divina eloquia", dus de uitspraken Gods in het bijzonder.

Zulk een geloof behoeft dus, om recht te kunnen wezen, niet eerst alles te doorvorschen, wat in den hemel en op de aarde es; dat zouden de natuurkundigen en wijsgeeren willen (Enchiridion ad Laurentium IX); maar dat hebben zulke tegenstanders zelf ook niet gedaan.

Buitendien heeft dat geloof van zulk een wetenschap ook niets te vreezen, wijl het zich richt op den Drieeënigen God en Zijne majesteit in alles, wat bestaat.

Het religieus geloof verheft zich dus verre boven de wisseling dier aardsche dingen en ziet op de oorzaak van alles.

„Satis est Christiano verum creatarum caussam, sive caelestium sive terrestrium, sive visibilium, sive invisibilium, non nisi bonitatem credere Creatoris, qui est Deus unus et verus; nullamque esse naturam, quae non aut ipse sit aut ab ipso; eumque esse

Trinitatem, Patrem scilicet et Filium a Patre genitum en Spiritum Sanctum ab eodem Patre procedentem sed unum eumdemque Spiritum Patris et Filii.

Op den Drieëenigen God is dus dat geloof gericht, van Wien alle die goede dingen komen en het kwade, dat inkwam, is niets dan eene berooving van het goede, privatio boni.

Dat geloof aan den Drieëenige, in objectieven zin, nu wordt in korte summa alom door de Kerk gepredikt; degenen, die vleeschelijk zijn, kunnen het echter niet vatten. Daartoe is geloof in subjectieven zin onmisbaar.

Dit geloof is vrucht van de genade Gods.

Augustinus heeft dat reeds spoedig doorzien.

Op wondere, wegsleepende wijze, terwijl van alle zijden de zaak wordt aangevat, weet Augustinus daarin de souvereiniteit Gods en Zijn almachtig genadewerk te schetsen. Vooral wat het beginsel der genade aangaat, is zulks bewonderenswaardig. Met tallooze aanhalingen zouden we dat kunnen staven. In schier ieder werk van Augustinus zijn ze te vinden. Laat ons met een paar woorden mogen volstaan.

Alle genade, zegt Augustinus in zijn „Liber de diversis quaestionibus ad Simplicianum Lib. I", is uit Hem, die roept. Aan de hand van Rom 9 : 11 ontwikkelt hij dat duidelijk.

En gelijk het vuur niet verwarmt, opdat het zal gaan gloeien, maar juist omdat het gloeit en het rad niet draait, opdat het rond zal worden, maar omdat het rond is, alzoo doet niemand een goed werk, opdat hij genade zoude ontvangen, maar omdat hij genade ontving. „Vocantis est ergo gratia, percipientis vero gratiam consequenter sunt bona opera, non quae gratiam periant, sed quae gratia pariantur."

Non enim ut ferveat calefacit ignis, sed quia fervet, nec ideo bene currit rota ut rotunda sit, sed quia rotunda est: sic nemo propterea bene operatur ut accipiat gratiam, sed quia accepit.

Verder treedt hij vragen den indrukwekkend op; maar ieder Gereformeerde gevoelt hier de eigenaardigheid der woorden, wijl elke genade onder het begrip „bonum opus" wordt gerangschikt.

„Quomodo", zoo vraagt hij, „enim potest juste vivere, qui non fuerit justificatus? quomodo sancte vivere, qui non fuerit sanctificatus vel omnino vivere qui non fuerit vivificatus? Justi-

ficat autem gratia, ut justificatus possit vivere juste. Prima est igitur gratia secunda bona opera."

Zoo merken we, dat in alles God zelf volgens Aug. vooropgaat. Dit geldt van het geheele innerlijk bestaan en leven des menschen; van zijn wil zoowel als van zijn verstand. „Nolenten praevenit, ut velit; volentem subsequitur, ne frustravelit." Enchiridion de Fide etc. 9.

Toch zou zich geheel misrekenen, wie meende, dat Aug. eene centrale alles beheerschende plaats aan het geloof heeft toegewezen.

Op de plaats waar het geloof staat in de brieven van den apostel Paulus, staat het bij Augustinus niet.

Uit verschillende gegevens moge dat blijken.

Wanneer de religio subjectiva door dezen Theoloog-wijsgeer op verrukkelijke wijze beschreven wordt, valt echter onmiddelijk te merken, dat „geloof, hope en liefde daarin op ééne lijn worden geplaatst.

In roerende taal en schoone wendingen weet Augustinus dat voor oogen te stellen; maar ieder gevoelt, dat het geloof bij hem niet is de hoofdfactor; dat het is de sluis waardoor de wateren der liefde binnendringen, die alleen de akkers der zielen zegenrijk kunnen maken door goede werken; het geloof is meer de aanvang dan de groote schat en gave der genade zelve.

Naar mijne meening is het wat sterk uitgedrukt, dat het geloof bij Augustinus eenig en uitsluitend het karakter van historisch geloof zou hebben; dit is eene karakteriseering, die op de beschrijving van Augustinus niet geheel klopt.

Ware dit zoo, dan zoude deze groote denker zelf het onderscheid tusschen tweeërlei soort geloof niet hebben gemaakt.

Hij kent een geloof, dat onvoldoende is tot de zaligheid, wijl het niet in levend verband staat met de liefde en een geloof, dat is de drijfkracht der liefde en daarmede steeds gepaard gaat.

Het geloof zonder de liefde wordt bij de duivelen gevonden en kan bij de menschen aangetroffen worden.

Wel treedt echter de liefde in alles meer op den voorgrond dan het geloof; is deze aanwezig, dan staat het onomstootelijk vast, dat het geloof in den mensch leeft.

Als de vraag komt, wie is goed, dan wordt niet naar het geloof, maar naar de liefde gevraagd.

Ja er wordt zelfs door hem gezegd, dat, wat iemand gelooft op zichzelf waar en wat iemand hoopt op zichzelf gegrond kan zijn en dat hij daarmede toch persoonlijk beschaamd uitkomt, wijl hij de liefde niet bezit.

Hij zegt dat weer even treffend als krachtig, Enchiridion de fide etc CXVII „Cum enim quaeritur, utrum quisque sit homo bonus, non quaeritur quid eredat, aut speret, sed quid amet. Nam qui recte amat, procul dubio recte credit et sperat: qui vero non amat, inaniter credit etiamsi sint vera quae credit; inaniter sperat, etiamsi ad verum felicitatem doceantur pertinere quae sperat: nisi et hoc credat ac speret, quod sibi petenti donari posset ut ament".

Zulk eene uiteenzetting wijst er wel op, dat op de liefde groote nadruk wordt gelegd, doch in den zin van den apostel Jacobus is ze nog goed te vatten.

Te meer waar toch ook op andere wijze blijkt, dat het geloof toch ook in de liefde werkt en dat zonder geloof de liefde niet is. Immers: „fides credit, spes et caritas orant. Sed sine fide esse non possunt ac per hoc et fides orat." Enchir. ad. Laurent. VII. Bovendien leert Aug. toch ook eene bijzondere genade, uit de verkiezing voortvloeiende, tot dat geloof, dat de aanvang is der blijvende genade.

Toch moet ter anderer zijde volmondig erkend, dat August. wanneer hij het met de rechtvaardigmaking in verband zet, heel de kracht des geloofs verlegt in de liefde.

De rechtvaardiging alleen uit het geloof en niet uit de werken, wil bij hem zeggen, dat de rechtvaardiging niet geschiedt uit de vorige werken en wanneer de goddelooze gerechtvaardigd wordt, wil dat niet alleen aanduiden, dat hij die te voren zonder God leefde, nu uit genade wordt gerechtvaardigd, maar tevens is de rechtvaardiging bij hem niets anders dan de subjectieve bekwaming, om rechtvaardig te leven door de liefde.

Het geloof is dus wel de aanvang, geeft ook den eersten stoot; maar voorts is het de liefde, waardoor de rechtvaardiging wordt uitgewerkt.

Zelfs in de rechtvaardiging wordt dus het geloof schier geheel door de liefde verdrongen, en treden de goede werken op den voorgrond, schoon dan goede werken door de gratia subsequens ge-

wrocht. Op onderscheidene wijze blijkt deze uitlegging bij Aug.

In „de Patientia cap. XX" zegt hij:

„Praevenit etiam fidem, ex qua omnia bona opera incipiunt. Justus enim, sicut scriptum est, ex fide vivit. Porro autem gratia non solum adjuvat justum verum etiam justificat impium".

Wanneer hij spreekt over de onderscheidene uitspraken van de apostelen Paulus en Petrus ten opzichte der goede werken, laat hij den nadruk zoo vallen bij Paulus, dat deze zou spreken over de werken, die temporeel aan de rechtvaardiging vooraf-gaan en niet over die, welke volgen.

Immers hij zegt „Liber de quaestionibus 76" daarover „ut nemo meritis priorum operum arbitretur se pervenisse ad donum justificationis, quae est in fide."

En over wat na de rechtvaardiging geschiedt, schrijft hij aldus:

„Unde apostolus Paulus dicit posse hominem sine operibus sed praecedentibus, justificari per fidem.

Non justificatus per fidem, quomodo potest, nisi juste deinceps operari, quamvis antea nihil operatus juste, ad fidei justificationem pervenerit, non merito bonorum operum, sed gratia Dei, quae in illo jam vacua esse non potest, cum jam per dilectionem bene operatur?"

Bij deze uitlegging van Augustinus komen dus alleen de werken voor en zonder het geloof bedreven, niet in aanmerking; het geloof stelt in staat, zij het dan uit de Goddelijke genade, rechtvaardig te leven door de liefde; de rechtvaardiging wordt gelegd in het rechtvaardig leven in goede werken door dezelfde liefde.

Met het oog hierop mogen we uitspreken, dat wij Augustinus dank hebben te brengen, dat hij naar het Goddelijke woord, in alle de weldaden des verbonds de souvereiniteit Gods heeft gehandhaafd en daardoor ook weer de Reformatie heeft bekrachtigd, dat hij echter door het bovenmatig verheffen van de liefde en de goede werken ten koste van het geloof, het geloof in zijn wezen en werkzaamheid heeft tekort gedaan en daardoor de wettische opvatting van heel den Godsdienst heeft bevorderd. Daardoor heeft hij de heerlijkheid Gods in Christus verdonkerd en tevens de genade des geloofs onder een deksel geplaatst.

Hierdoor is Rome gesterkt en de Reformatie geschaad.

H. J. HEIDA.

Halfweg.

NALEZING.

Het gaat niet aan, al ware het alleen maar met het oog op onze beperkte plaatsruimte, een soort bloemlezing te geven van de heerlijk eenstemmige, hartroerend geestdriftige jubeltaal over de geboorte van prinses Juliana, de hoop van het gelukkige Nederland. Volstaan we met de herinnering aan den welluidenden drieklank, die in dit nationaal accoord te beluisteren viel: de hulde aan het regeerend Vorstenhuis, de gedachtenis aan Neerlands historieschoon en den dank aan God Almachtig, die Zijne ontferming ons bewees.

De versterkte band aan het Oranjehuis draagt niet weinig bij tot de erkenning van het gezag, ook bij dat volksdeel, waar de heugenis aan de „Souvereiniteit bij de gratie Gods” zoo goed als uitsleet. De benamingen „ornament” en „vliegwiel”, voor de kroon uitgedacht, zijn, schoon niet rechtstreeks opgediept uit het woordenboek van 1795, toch anders niet dan verbuigingen in verschillenden naamval van eenzelfden revolutionairen woordstam. Vandaar de vreeze voor de toekomst bij een versterven van het Koninklijk Huis. Maar de geboorte van de prinses bande de vrees en we mogen in den vernieuwden luister van het gezag ons verheugen.

Voorts was er een weldadige ijver, om de gedachtenis te verlevendigen aan de schoonste deelen van onze heerlijke geschiedenis. Jan de Wit heeft eens den treurigen moed gehad, eene rekening op te maken van hetgeen de Oranje's aan Holland kostten. Maar in onze dagen wordt er een heel andere rekening opgemaakt. In dankbare herinnering wordt gesproken van de offers, die het doorluchtig Vorstenhuis Nederland heeft gebracht. Vooral riepen de beide kostelijke namen, Juliana en Louise, het hart terug naar den glorietijd, toen het Geuzengeslacht onder leiding van den Vader des Vaderlands voor de heiligste beginselen leed en streed. En ook de versterking van dien band aan de historie kan niet anders dan een gezegenden invloed uitoefenen.

Wat echter nog het meest weldadig aandeed, het was de kennelijke behoefte in schier geheel de vaderlandsche pers, om den naam onzes Gods daarbij te gedenken. Dagbladen, waarvan we zulks anders niet gewoon zijn, gevoelden zich nu in de

blijdschap gedrongen, van den zegen des Heeren over het Koninklijke Huis te gewagen. En met wat eerbied werd geschreven over de teedere Godsvrucht van Juliana van Stolberg, des Zwijgers edele moeder. Zoo is er dus voor het rechtgeaarde Geuzenkroost veel stof van dank en aanbidding. Worde het drievoudig snoer: God, Oranje en Nederland, niet haast verbroken!

* *
*

Uit het sombere kamp van het Modernisme kwamen weer drie heimwee-uitingen, die merkwaardig mogen heeten. Het strekt prof. *Eerdmans* tot vreugde, dat de jonge modernen meer van zonde en ellende spreken, dat de behoefte aan verlossing bij hen op den voorgrond treedt. „De jonge modernen begroeten in de conceptie van den Christus als Verlosser, wat het eigen hart begeerde. Men zag, dat het wezenlijke in Jezus beter werd gevat door hen, die in Hem den Verlosser zagen dan door die historische kritiek, die Jezus voorstelde als een wijzen leeraar." Hij betoogt zelfs, dat de behoefte aan verlossing de hartader van het geestelijk leven is. De Evolutieleer heeft fiasco gemaakt en prof. Eerdmans roept allen op tot den strijd, om de moderne theologie van haar „bondgenoot" te bevrijden. Niet minder opmerkelijk is het pleit, door zekeren *Batavus* in de Hervorming gevoerd voor de oprichting van vrije scholen. En dat op gronden, tamelijk wel gelijk aan wat onzerzijds tegen de vermeende neutraliteit werd te berde gebracht. De vrije school, zoo heet het onder meer, stelt het christendom voor als het zout der aarde, als het zuurdeeg, dat ons gansche leven moet doortrekken en komt dus op tegen de waanvoorstelling als zou vroomheid een particuliere liefhebberij zijn, aan ieders persoonlijk goedvinden overgelaten. Ja, Batavus verklaart, dat de vrije school ware verdraagzaamheid werkt, daar zij den grond legt voor echt godsdienstig leven. Wie had het durven denken eenige jaren geleden, dat wij in onzen strijd voor de vrije school bondgenooten uit het moderne legerkamp zouden krijgen? En dan is er nog een derde uiting van niet minder beteekenis in het naburig Duitschland gehoord. In de „Christliche Welt", orgaan der Modernen, werd een lans gebroken voor de feitelijkheid der heilsfeiten. Het historisch feit van Christus' opstan-

ding uit de dooden heette „het hechte fundament des heils en tevens de vaste ruggegraat, waardoor het geheele geloofsleven vastgebonden wordt, dus grond voor de zekerheid en bron voor de kracht des Christendoms". Daarmee is dus erkend, dat het critisch modernisme tot dusver niet anders geweest is dan een Christendom zonder ruggegraat, zonder fundament, dat den grond voor de zekerheid wegwroette en de bron van kracht stopte.

Zoo wordt het modernisme door zijn eigen kinderen veroordeeld en treedt de kentering in den geestesstroom al duidelijker aan het licht. Men is zat van beschaving en verlichting tot walgens toe. Bij al de resultaten der wetenschap, schreeuwt het hart nog van honger. Het hoofd is vol, maar de ziel is leeg en arm en zonder steun. Zoo is dan de Dagon der Rede van zijn voetstuk gevallen. Hoe heerlijk zou het zijn, als er een wederkeering kwam tot de Wet en de Getuigenis.

G. DOEKES.

CORRESPONDENTIE.

Voor ditmaal moeten we wegens plaatsgebrek een en ander laten liggen, onder meer ook de recensie van een drietal pas uitgekomen geschriften : „Calvinisme en Schriftstudie" door Prof. Van Leeuwen, „Terug naar de Heilige Schrift" door Ds. Lindeboom, beide uitgaven van den heer Ruys te Utrecht, en „Uitlegkundige Overdenkingen" door Ds. Smilde, verschenen bij den heer Olthoff te Hardenberg. Zoo de Heere wil, volgt de bespreking in het volgend nummer.

DE REDACTIE.
